

**VOCILE PENELOPEI. TONURI ȘI ACCENTE
ÎN POEZIA CONTEMPORANĂ ROMÂNEASCĂ**

[PENELOPE'S VOICES. TONES AND ACCENTS

IN CONTEMPORARY ROMANIAN POETRY]

DOI: [10.56177/AUA.PHILOLOGICA.2.26.2025.art.39](https://doi.org/10.56177/AUA.PHILOLOGICA.2.26.2025.art.39)

Prof. univ. dr. DIANA CÂMPAN

Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

Abstract: *This study presents the volume of the critic Gratiela Benga, "Voices of Penelope. Tones and accents in contemporary Romanian poetry", published in 2023, at the West University Publishing House of Timisoara. Researcher Gratiela Benga seems to have found the motivation of such a study in several problematic cores regarding the reception of female writing, some claimed from the very perimeter of internal debates on the role and responsibilities of women writers in the public space and not only.*

Keywords: *Penelope; women writers; female writing; poetry*

În arcul criticii actuale, câteva dintre vocile feminine deosebit de limpezi și pertinente în articularea judecăților de valoare asupra fenomenului literar contemporan reactivează, laolaltă cu instrumentarul hermeneutic elevat, un anume cod al admirației și o certă bucurie de a descoperi și de a scoate în lumină zone încă nișate în mentalul colectiv al exegeților: literatura de graniță, memorialistica, eseistica de natură confesiv-filozofică și, nu în ultimul rând, literatura poetelor și a prozatoarelor din imediatele noastre vecinătăți. Un model evident în acest sens îl reprezintă amplul volum al **Grației Benga, *Vocile Penelopei. Tonuri și accente în poezia contemporană românească***¹, publicat, în 2023, la Editura Universității de Vest din Timișoara, volum aflat printre cele nominalizate în listele scurte pentru premii consacrate, reunind un impresionant fond de studii exegetice, de o excelentă calitate științifică și ideatică, și oferind o perspectivă inedită asupra liricii câtorva dintre poetele contemporane.

Criticul și istoricul literar Gratiela Benga, un fin intelectual în peisajul cultural actual, cu o îndelungată și consistentă expertiză în receptarea fenomenului literar național și universal, pare să-și fi găsit motivația unui atare studiu în câteva nuclee problematizante privitoare la scriitura feminină, unele revendicate din chiar perimetrul dezbaterilor interne privind rolul și responsabilitățile scriitoarelor (poete și prozatoare) în spațiul public și nu numai (precum volumul coordonat de Alina Purcaru, *Povești cu scriitoare și copii*, apărut la Iași, în 2014, volumul *Cum citesc bărbații cărțile femeilor*, coordonat de Lia Faur și Șerban Axinte, cu o epistolă în

¹ Gratiela Benga, *Vocile Penelopei. Tonuri și accente în poezia contemporană românească*, Editura Universității de Vest din Timișoara, 2023.

versuri de la Șerban Foarță, publicat, în 2017, la Editura Polirom, ori cartea Biancăi Burța-Cernat, *Fotografie de grup cu scriitoare uitate. Proza feminină interbelică*, apărută la Editura Cartea Românească, în 2011, sau antologia coordonată de Nina Ceranu, *O sută de ani de literatură feminină în România*, (2019), dar mai ales în propria plajă de lectură și într-o anume vocație de reechilibrare a judecăților noastre de gust, adesea grav avariate de modele și de comoditățile de lectură. Reușind o apropiere de substanță și nu epidermic-analitică, Grațiela Benga activează un portofoliu teoretic adus la zi, invocând, din perspectiva cercetătorului cu sistem, „Un cerc vicios și mai multe îndemnuri”, amintindu-ne că, dacă traversăm dincolo de contextualizările autohtone, „Discuțiile în jurul condiției femeii par să fie fără sfârșit. Le provoacă trecători opriți pe stradă, le poartă gureși politicieni sau influenceri on-line, le găsim, din când în când, lansate prin reviste. Mi-a consumat timp bunicel să le urmez. Pot spune cu mâna pe inimă că mi-am îndeplinit conștiințioasă sarcina de a le căuta și că explorarea mi-a fost folositoare. Întâi, pentru că mi-a dat prilejul să constat dezechilibrul dintre energiile revărsate în dezbateri și eforturile consumate în politici cu impact real. Apoi, pentru că ecurile glorioasei *A Room of One's Own* a Virginiei Woolf revin mai degrabă în studii academice decât fâșnesc din atitudinile care ar putea să însuflă lumea (literară) de astăzi. În fine, pentru că, înainte să văd ce și cum scriu în România poetele, era firesc să aflu ce e scrijelit pe suprafața cea mai expusă a întregii povești. În urmă cu aproape trei decenii, Véronique Nahoum-Grappe interoga categoria femininului și observa cercul vicios al diferențelor (care dezonorează) și al asemănărilor (care înstrăinează). Intrate în sistemul de reprezentare socială, deosebiriile dintre sexe sunt exploatate pentru a legitima disproporții de toate tipurile. Inegalitățile determină diferențieri care ajung să fie percepute drept naturale, iar diferențele naturale devin argumente ale inegalității. Și cercul se închide, cu consecințe ușor de ghicit.”²

Autoarea *Vocilor Penelopei* își mărturisește, fără rezerve, intenția de a adăsta critic de jur-împrejurul „vocilor care se aud din poemele” poetelor contemporane, reușind să identifice, să extragă și să treacă printr-o grilă hermeneutică adecvată, punctual, „anumite constante pe diagrama tematică și (in)varianțe pe portativul stilistic.”³ Accentul inițial cade, în construcția volumului, absolut coerent în diversitatea lui tipologică, pe creionarea și conștientizarea cadrului socio-politic și ideologic, dar și etic și estetic pe care se profilează scriitura feminină contemporană, cunoscute fiind mutațiile de conduită în receptarea produsului literar, migrațiile instrumentarului de analiză în funcție de racordarea la paradigmele modernității, dar și fluctuațiile conștiinței, în tandem cu mișcarea ideologiilor. Implicit, Grațiela Benga lasă să plutească, pe deasupra fiecărei pagini și peste întregul ansamblu, un șir de întrebări-problemă, crescute, cum va demonstra în fiecare capitol al cărții, în marginea liricii unor scriitoare-caz: „Urmează vocile poetelor linia tradiției, se desprind de ea, explorează traiectorii cosmopolite sau pătrund în intersecțiile hibridării? Cum a evoluat poezia (așa-zis)

² *Ibidem*, p. 10.

³ *Ibidem*, p. 25

feminină din momentul în care cenzura comunistă și „patriarhatul de stat” au slăbit, pentru o scurtă vreme, strânsoarea? Se modulează sau nu pe registrul femininului, într-unul sau mai multe dintre succesivele lui valuri? Sunt oare poetele mai puțin talentate decât poeții? Sunt timorate, inhibate, vlăguite de prejudecăți și ironiile cu care, de-a lungul timpului, au fost înconjurate? sau au găsit în marginalizare un stimul pentru creativitate? Există o viziune specific feminină, care traversează (imuabil) epocile?”⁴.

Cercetătoarea Grațiela Benga, plasându-se, principal, așa cum mărturisește, în siajul postcriticii definite de Elisabeth S. Anker și Rita Felski, își ancorează studiile în câteva repere mito-simbolice absolut necesare în contextul dezvoltării, pe orizontala istoriei și pe verticala canonului, a unor aserțiuni-macă, spre care converg, rizomatic, toate gesturile hermeneutului. Reținem, în acest sens, paginile impresionante ca recitare afectiv-intelectuală a principalelor cadre arhetipale ale mitologiei femininului, de la Hera, Demetra, Artemis, Afrodita, Atena, Elena, Koré, Briseis, Persephona, până la Medeea, Medusa, Lilith. Ea însăși surprinzând, prin destin și prin scriitură, print-o extraordinară vocație a gingășiei și a căldurii suflatești necosmetizate, trăite ca stare-fond a ființei, Grațiela Benga mărturisește că „Subiectul acestei cărți nu s-a ivit riguros în jurul scriitoarelor pe care le citesc întotdeauna cu lăcomie și al cărților pe care le simt, obligatoriu, cele mai apropiate. Probabil că a crescut undeva pe interfața dintre cortex și sistemul meu limbic, nevăzut și tăcut, până când valuri de informații scurse în creier, dintre care o bună parte interoceptive, m-au făcut să mă hotărâsc”⁵, „Fiindcă, după cum spune prejudecata, femininul (se) repetă la nesfârșit, ca o Penelopă care reia aceleași gesturi în timp ce îl așteaptă pe Ulise să facă istoria. dar, dincolo de gesturile redundante ale Penelopei, prin care face și *desface o țesătură*, se află și altceva: *a desface* se zice în grecește *analyzein*, de unde vine *analysis*, adică analiza.”⁶

Așadar, cadrele fiind fixate în subcapitole-punte, în care reușește revizitarea unei plaje largi a literaturii universale (1. *În jurul Penelopei. Feminine Land*; 1. *Lexicon, onomastikon*; 2. *Femeie, femei, feminin*; 3. *De la spița zeiască la osânda omenescă*; 4. *Consemnul tăcerii*; 5. *Confuzie: feminitatea (in)decentă*; 6. *O voce din cetatea doamnelor*; 7. *Mai multe voci: între repetare și facere*; 8. *Câteva fotografii feministe*; 9. *(Cyber)feminism, transumanism, postumanism*), Grațiela Benga se lansează în ample exerciții hermeneutice, de o ireproșabilă acuratețe critică și fără a cădea în supralicitări ori blocări în tiparele „feminismului”, centrate pe lirica unor poete din rafturile dintâi ale literaturii actuale (între ele, Mariana Codruț, Angela Marinescu, Grete Tartler, Marta Petreu, Ileana Mălăncioiu, Ioana Nicolaie, Rodica Draghinescu, Nora Iuga, Simona Popescu, Mariana Marin, Ruxandra Cesereanu, Magdalena Ghica), dar - aspect meritoriu! - și pe voci mai puțin răsfățate de critica de specialitate, unele aparținându-le unor poete foarte tinere, multe dintre ele greșit arondate „regiunilor marginale” ale geografiei

⁴ *Ibidem*, p. 25-26.

⁵ *Ibidem*, p. 9.

⁶ *Ibidem*, p. 11.

literare, pe care Grațiela Benga le scoate din conul de umbră și le pune nu atât în lumină, cât sub semnul necesarelor interogări, căci din interogarea literaturii, ca prim act de apropiere, se nasc validările. Or, criticul Grațiela Benga nu dorește să emită judecăți de valoare definitive, ci avertizează cititorul contemporan asupra necesarelor popasuri în jurul creației unor poete precum Moni Stănilă, Judith Mészáros, Floarea Tușuianu, Teodora Coman, Elena Vlădăreanu, Livia Ștefan, Daniela Rațiu, Cristina Ispas, Alina Purcaru, Alexandra Turcu, Svetlana Cârsteian, Olga Ștefan, Ștefania Mihalache, Laura Francisca Pavel, Teodora Coman, Luminița Amarie, Miruna Vlada, Medeea Iancu, Cosmina Moroșan, Daniela Hendrea, Monica Stoica, Adelina Pascale ș.m.a. Fiecăreia dintre aceste poete i se identifică miezul și nuanțele imaginarului, aria tematologică de întindere, unicitatea stilului și, firește, prospețimea „vocii” unice, în (re)lecturi de tip *close-reading*, empatice și, totodată, fără supralicitări și protecții exacerbate. Iar apropierea analitică nu se face la întâmplare, ci în acord cu intenția constantă de a fixa axul imaginarului personalizat, definitiv pentru „vocea” fiecăreia dintre poete, conturându-se, în cele din urmă, o poetică unitară în diversitatea ei (amintim, aleatoriu, finele concepte cu extinderi subtil metaforic-alegorice sub semnul cărora sunt așezate, în rame de individualizare clare, protocoalele de creație ale poetelor: „O natură, mai multe naturi”, „Între uman și sacru”, „Corpuri și semne”, „Cartografii: straturi și intersecții”, „Cotitura etică”, „Tăcerea, un consemn sfârșit: confesiune, interogare, moduri de întrebuințare”, „Maternitatea: experiență specifică, experiență poetică”, „Poezia feministă: țipătul, furia?”, „Hibridări postumane” ș.a.).

Lirica actuală își intensifică, așadar, nuanțele, își sporește progresiv fondul și plaja de referință, însă, pare să avertizeze criticul Grațiela Benga, se simte o nevoie imperativă de a ieși din prejudecăți și din strania lene a cititorului / criticului contemporan, prea puțin dispus să iasă din confortul aparent al „capodoperelor” (concept mult prea hibridizat și fluid, azi) și din plasa strânsă a vocilor lirice consacrate. Orice evadare, însă - semnalează Grațiela Benga - este de natură să (re)valideze plăcerea nemediată a actului lecturii. Nu puține sunt, în întregul volumului, aserțiunile criticului rafinat, care reușește să recentreze, corect, orizontul de așteptare (căci „între subiectul poetic și lume se structurează un sistem de relații care permit explorarea limitelor fiecărui teritoriu (psihologic, existențial, biologic), pornind de la un detaliu ne semnificativ, dar concludent la nivelul interacțiunii și al producerii de semnificații”⁷), dezghiocând din tribulațiile socio-politicii și ale ideologiilor de masă tocmai plăcerea lecturii: „Dacă limbajul poetic al modernității a consimțit să decanteze utopismul și să-l asimileze unui profetism ce anunța restaurarea paradisiacă, cu o energie revoluționară similară celei care impregna limbajul politic, limbajul valorizat de poezia actuală nu se ferește a fi analog limbajului politic - ca formă de comunicare a suprastructurii sociale care înglobează o conștiință politică, relații, instituții și pune la cale strategii și tactici pentru a atinge un obiectiv. (...) În astfel de condiții, criza expusă denunță,

⁷ *Ibidem*, p. 186.

cu o rigoare aproape matematică, și o criză a limbajului. Tropismele sunt date uitării, răsturnările de sens și acrobațiile tehnice – ignorate, seducția postumanului, fantasmale proiective și lirismul – eludate.”⁸

Volumul *Grației Benga*, cu ecourile *Vocilor Penelopelor* contemporane, ni se dezvăluie, în cele din urmă, ca o carte-semn, un avertisment privitor la comoditățile noastre de lectură și la necesarele deschideri spre întreaga panoramă a liricii românești. Ne reamintim, în acest context, opinia criticului Mircea Braga, cel care opina, fără putință de tăgadă, într-un studiu de filozofia culturii, că piramida canonului și, cu precădere, locuirea „vârfului” nu ar fi posibile fără suportul fiecăruia dintre „etajele”/sertarele plasate axiologic. Conchidem, în acord cu ambii critici, că poezia majoră nu este neapărat apanajul „consacraților”, ci își extinde, progresiv, sau își mută granițele, fără a se bloca în prejudecăți și supoziții: *valoarea se crește, are vârste, dar nu are gen. Tocmai de aceea, cartea Grației Benga „cheamă, prietenește, la o lectură a poeziei românești care să lase în urmă divizări, clișee, condescendențe. Și care să prilejuiască o experiență de cunoaștere. Să trezească o vedere activă, controlată de un creier care (încă) învață să vadă ce se află în teritoriul complet al umanității și în efortul de singularizare pe care îl presupune creația. Indiferent de gen. Și indiferent de gene.”*⁹ Și demonstrează, ritmic, așa cum autoarea și-a propus (prin chiar motivația, trasarea direcțiilor și construcția unei atari cercetări), că „O parcurgere, oricât de rapidă, a vocilor feminine din ultimele decenii de literatură arată, fără dubiu, că poezia a zguduit șabloanele, când nu le-a pulverizat cu totul. Scriitoarele au respins rolul secund, au renunțat, treptat, să vorbească din postura de victime ori să folosească enunțuri de o delicatețe forțată și, la rândul-i, constrângătoare. Ba chiar au glăsuț în numele unei comunități. Au arătat cât de ușor se pot confunda ordinea naturală și decizia autoritară. Au răsucit etica spre ontologie relațională. Și, mai ales, s-au îndreptat spre alte orizonturi (estetice), dând deoparte tiparele în care le-au fost fixate creațiile”¹⁰.

Dincolo de toate, însă, rămâne un imperativ arcuit peste întregul cărții: invitația la lectura poeziei contemporane, o lectură proaspătă, fără obligatorii cochetării teoretice, fără grile preformale... ci din simpla bucurie a intrării în starea de grație. A *Grației Benga*, a poetelor, a poezilor...

⁸ *Ibidem*, p. 330-331.

⁹ *Ibidem*, p. 448.

¹⁰ *Ibidem*, p. 85.